

ВІДНОШЕННЯ ХРИСТИЯНСТВА ДО НАУКИ В ПОСТНЕКЛАСИЧНИЙ ПЕРІОД

У статті йдеться про зміну відношення християнства до науки в ХХ ст. Автор розглядає цю проблему на матеріалах сучасної релігієзнавчої літератури.

У світогляді багатьох представників як наукових, так і християнських кіл існують погляди щодо взаємовідношень християнства і науки, але історичні основи цього процесу в ХХ ст. у нинішній науковій літературі недостатньо висвітлені.

Значне місце щодо відношення християнства до науки посідають дослідження П. Гайденко, Т. Горбаченко, М. Заковича, В.Н. Катасонова, М. Кисселя, А. Колодного, В. Лубського, Л. Маркової, І. Мозгового, П. Сауха, Л. Филипovichа, Є. Харківцjenко, теологів М. Дронова, А. Хоменкова, А.І. Осіпова тощо. Зокрема Л.А. Маркова у праці «Наука і релігія очима християнського богослова С. Які» висуває гіпотезу щодо того, що визначні науковці минулих часів були віруючими через те, що в окремі моменти, коли науковець відсторонюється від філософії, він часто спирається на релігію, на релігійне відношення до світу.

Водночас у сучасних публікаціях не повною мірою проаналізовано історико-філософський аспект взаємовідношень християнства і науки періоду ХХ ст.

Мета статті – розкрити особливості взаємовідношень християнства і науки протягом ХХ ст.

Початок минулого століття вирізняється поліваріантністю методологічних підходів до взаємовідношень між християнством і наукою. Так, В. Агафонов у книзі «Наука й життя» (1906), розкриваючи походження живого, піддає критиці судження професора зоології Бюглі. Останній, на думку Агафoнова, визнаючи доцільність живої природи, «не пов'язує її з метафізикою й богослов'ям» [1, с. 85]. На підставі протиставлення матеріалістичної та ідеалістичної концепцій пізнання П. Кудрявцев у книзі «Абсолютизм і релятивізм» (1908) зазначав, що матеріалізм не може пояснити природи виникнення свідомості з атомів. Це й характеризує період занепаду матеріалізму в 60-і роки XIX ст. [2, с. 210].

Більш категорично виступав проти науки професор теології протоієрей П. Светлов. У 1912 р. в книзі «Релігія й наука» він зазначав, що наука «не сумісна з надприродним Одкровенням і чудесами, на яких заснована релігія». Окрім того, наука знищила надприродне пояснення явищ природи природними причинами. На основі наведених висновків він заперечує можливість примирення науки з вірою: «Якби це можна було зробити, то давно уже було б зроблено, а тому примирення віри й розуму є марним заняттям» [3, с. 11].

На особливу увагу заслуговує книга «Створення світу» професора філософії І. Франка. В історичному контексті автор розкрив першоджерела християнської ідеї космогенезу, показавши їх зв'язок із віруваннями далеких предків дохристиянської доби.

З 20-х до 90-х років минулого століття вийшла велика кількість атеїстичної літератури, яка закріпила опозиційні відношення між наукою і релігією, заперечуючи в такий спосіб панівну ідею тогочасної теології про взаємодоповнення й взаємодію між цими способами пізнання світу. Наприклад, професор Г. Гурев у монографії «Великий конфлікт – боротьба між релігією й наукою» (1965) обстоює наукове пояснення основ космогенезу

від релігії. У «минулому релігійні уявлення» служили «передумовою для наукового дослідження» і давали йому санкцію на виправдання. І тепер можливості «релігійної мотивації наукового дослідження... найбільш явно проявляються у системах природного богослов'я», де «наукові знання використовуються для доведення існування й атрибутів Бога» [15, с. 28].

Протестантський теолог Ієн Барбур взаємовідношення науки й релігії розкриває в контексті аналізу історичної й сьогоденної перспективи. У своїй праці «Наука й релігія: історія й сучасність» він зосереджує увагу на головних проблемах релігії в нинішню епоху, обґрунтовує думку про придатність «наукового методу» для дослідження релігійних питань. Барбур пропонує новий погляд на природу, де доктрина творення й наукові теорії не суперечать, а взаємодоповнюють одна одну, вступаючи в діалог. Коментуючи стан проблеми, теолог дорікає науці за відсутність результату, оскільки її висновки «завжди не повні, попередні і можуть підлягати перегляду». Поступальний, динамічний характер науки уявляється І. Барбуру перепорою у віднайденні істини. «Неспроможність знань може здолати релігія», – підсумовує автор [16, с. 133].

Значна частина сучасних протестантських теологів намагається відкинути матеріалістичні учення й вказати на детермінантну роль ідеалізму. Наприклад, З. Ернст вважає, що заперечувані матеріалістами ідеї творення є дефектом матеріалістичного мислення, а наука сьогодні має численні приклади спростування неodarвіністської теорії, в основі якої – наявність випадкових мутацій. З іншого боку, дарвінізм вводив в оману людей протягом п'яти поколінь з нищівними ідеологічними наслідками, стверджує З. Ернст. Даючи оцінку можливостям пізнання суспільства завдяки різним світоглядним підходам, він переконаний, що «марксизму доступна тільки третя частина істини», а «расовому соціалізму – дві третини» [17, с. 198].

Окремі представники сучасних природничих і суспільних наук у своїх дослідженнях намагаються обґрунтувати коадаптивну єдність науки та релігії. Так, російський професор А. Любищев у книзі «Наука й релігія» відкидає поширену думку про антагоністичний характер взаємовідношень між ними. Автор доводить, що негативізм зумовлений не релігією, а догматизмом, причому атеїстичний догматизм небезпечніший за релігійний.

Відкрито чи опосередковано теологи й науковці засвідчують кризу християнської традиції. Як зазначає М. Мойсєєв, «у звичайній формі вона навряд чи зможе зберегтись», а тому «будуть необхідні нові парадигми і нове бачення одвічних питань». Рационалізм сучасних наукових концепцій «робить свій внесок у світорозуміння. У його межах набуваються (втрачаються) певні цінності, властиві трансцендентній природі людини» [18, с. 3].

Зараз світоглядні засади науки перебувають на стадії відмови від християнського редуціонізму. Такий погляд на зміст сучасного християнського підходу до знань можна назвати «парадигмою Бора». Він перший, хто зауважив, що не можна у межах однієї мови описати складність сучасних наукових досягнень. А тому необхідне багатоманіття інтерпретацій, перш за все редуціоналістських. Останні – це те джерело сучасних універсальних тлумачень світу неживої і живої матерії, навіть суспільства, що дає змогу уявити процес еволюції Універсуму, або його окремих частин, як деякий процес самоорганізації. У його надрах постійно виникають організаційні структури (об'єкти), які формують системи критеріїв, властивих Універсуму. Насамперед, це закони збереження (симетрії) і принципи стабільності. Вони гармонізують суперечливі взаємовідношення між «елементами Універсуму», які безперервно виникають унаслідок релігійної схоластики, догматизму і невизначеності, це і є джерелом їх розвитку. Разом із появою живої матерії виникають механізми доцільності, в основу яких покладений принцип: кожне живе намагається зберегти свою цілісність. Це положення не суперечить закону збереження та іншим законам фізики та хімії.

З появою людського розуму його носії намагаються зберегти свій гомеостаз, але уява про нього перестає бути однозначною або ж примітивною. Найголовніше, що ця уява є відмінною у різних носіїв розуму. Такий плюралізм поглядів – один із найважливіших факторів адаптації особи до постійно мінливих умов життя, джерело прискороного поступу людства. Це багатоманіття породжується структурою духовного світу особистості, однією із форм якого на даний момент є християнство. Останнє у період розвитку людства, коли епоха техніки поступається гуманітарним знанням, формує нову моральність, що відповідає якісно новим умовам життя в майбутньому, саме наступна доба, потребуючи іншої моралі, беззастережно вимагає повороту до нової парадигми християнства, переконаний М. Мойсеев [18, с. 14].

Особливої уваги заслуговує осмислення з позицій діалектичної логіки різноплановості сучасних взаємовідношень релігії і науки, яку розкриває відомий релігієзнавець Є. Дулуман. Чи не найголовнішим, на його думку, є людський чинник. Він зазначає, що нині наука поширюється на усі галузі знань. Але значна кількість людей не може оволодіти їх сутністю, через те для них цих знань не існує. Саме таке суб'єктивне «незнання відомих наукових істин є реальною основою, яку використовують сучасні теологи для обґрунтування своїх доказів» [19, с. 36]. Справді, на ставлення християнства до науки як у минулому, так і тепер впливає відсутність системного діалектичного осмислення досягнень науки: втрачаються аргументи, нищиться підґрунтя і віддаляється перспектива формулювання реальної моделі світу – позиції церкви міцніють. З-поміж причин такого стану речей слід виділити недостатнє вивчення у вищій школі предметів, пов'язаних із осмисленням філософських проблем природничих наук. У цьому плані на глибоке осмислення чекають праці: І. Аносова, Л. Кулініча «Основи еволюційної теорії», С. Вовка «Філософські основи природознавства», А. Горелова «Концепції сучасного природознавства», В. Канке «Концепції сучасного природознавства», В. Кохановського «Філософія і методологія науки» та ін.

Таким чином, наведений аналіз наукової та теологічної літератури розкриває складність і багатогранність проблеми ставлення християнства до науки, оскільки, як справедливо зазначає В. Бодак, в «основі відмінностей богословського і науково-світського підходів в осмисленні питання походження і взаємозумовленості релігії та культури» є світогляд. А він, як відомо, відрізняється «поліваріантністю поглядів», в основу яких покладено певні методологічні, історичні та конфесійні відмінності. Врахування цього факту наклало відбиток на концептуальні основи досліджуваної проблеми, яка потребує всебічного, систематизованого, виваженого осмислення трансформації ставлення християнства до науки, зважаючи на зростання інтересу до витоків сучасної європейської культури.

Аналіз фактів свідчить, що в процесі свого формування наукові знання довгий час розвивались у межах міфології та релігії, а також магічних або окультних учень. З утвердженням християнства наукові знання повільно виокремились у незалежну форму осягнення природи. Однак релігійний світогляд ще залишався домінантним як в осмисленні світу, так і щодо інших форм людського буття. Природознавство виробило свої методи та критерії, свою модель раціональності й картину світу. Питання про взаємовідношення науки і релігії стає проблемою узгодження і розмежування релігійних і наукових уявлень про світ. Як свідчить науковий аналіз філософської і теологічної літератури, суттєві суперечності між науковими і релігійними уявленнями про світ з'явились у XVII – XVIII ст., коли виникла механістична картина світу, яка на основі законів механіки претендувала пізнати усе, виходячи зі своєї природи. Для цього, за словами П. Лапласа, необхідно знати лише координати і швидкості усіх молекул. Закон збереження енергії та руху, закон збереження речовини, відкриття клітинної будови живої природи, теорія еволюції лягли в основу наукової картини світу і позбавили релігійні уявлення підстав, закорінених у природі. Католицький теолог Ж. Марітен мав право стверджувати, що наука і теологія досягли лінії вододілу, починаючи з 20-х рр. XX ст. у науці здійснюються відкриття і виникають теорії,

